

kið um føroyskt

bls. 236, har tað verður ført fram, at tað nú má vera tíð uppá, at ‘vit sjálvi góðtaka okkara egna mál’.

Hesin spurningurin er stadi-vekk meira enn viðkomandi. Hvat er tað, sum er galið? Tora og tola fólk ikki nútíðarføroyskt? Um so er, kunnu vit bara pakka saman, tí tað er út frá nútíðar-málinum, tí málinum, sum mamman handar barninum, at vit mugu arbeiða. Fleiri hundrað bond eru á Føroyamálsdeildini og í Útvarpi Føroya við føroyskum talumáli – m.a. gomlum bygdamáli, og har er nógv at heinta, sum ikki passar inn í eina purtistiska máláskoðan.

Føroyskt er søguliga nógv ávirkað av donskum, tað vita vit, og kemur tað, óneyðugt at siga, av tí sambandi, sum hevur verið ímillum málini. Føroyskt er eitt eftirgerðarmál, eitt replika, har danskt, fyrr eisini norskt, eru modellmálini. Um norska ávirkan á føroyskt, sbr. Helge Sandøy, í *Moderne lingvistiske teorier og færøsk* (ritsj. Kurt Braunmüller og Jógvan í Lon Jacobsen). Her vísir Helge Sandøy á, at tað, sum mangan verður hildið at vera danskt, líka so gott kann vera komið úr Noregi, tí tætt samband var ímillum Føroyar og Bergen í gomlum døgum.

Antin vit vilja tað ella ikki, sleppa vit ikki undan teirri stóru donsku (og fyrrr, norsku) ávirkanini. André Niclasen førir fram, at vit mugu góðtaka henda málveruleika, sjálvt um eg meini, at vit eiga at finna eina millumleið. Ikki eina harða málrøktarakós, har fleiri orð verða útruðað, soleiðis, at vit missa litbrigðini, sum víst verður á aftur og aftur í *Føroya mál á manna munni*, men heldur ikki eina leið, har vit ikki hava opnan tann møguleika at kunna fara aftur til eldri føroyskt, til kvæðamál til dæmis, ella royna onkur íslendsk orð. Tað skal bara ikki vera nakar tvingsil í málrøktini. Mann kann royna eitt gamal orð, t.d., siga sum so, at *rás* kann fáa víðkaða merking og merkja ‘kanal’, ella fáa *vongbrigða* inn aftur. Fólk hava sín demokratiska rætt at tosa sum tey vilja, tað vita vit, men eisini at koma við uppskotum um nýggj orð, so leingi sum, eins og sagt aftur og aftur, einki tvang er aftanfýri. Tí kunnu almenn forløg, sum hava konsulentar, ikki loyva sær at sensurerað handrit, sum André meinar, at tey hava gjørt, men heldur koma við uppskotum og rætta stavi- og kommafeilir.

Ein annar spurningur, sum ikki bara er knýttur at málinum sum system, er sambandið ímillum mál og samleika. Hetta nertir André ongantið ordiliga við. Spurningurin er kompleksur, serliga hjá tvímælingum sum føroyingum. Identifisera vit okkum við talumálið sum tað er, ella siga vit okkum veruliga ikki duga tað veruliga føroyska málið, soleiðis sum fleiri studentaskúlanæmingar søgdu

seg gera í eini kanning, ið E. Holm gjørdi. Tann greinin er prentað í *Máltingi* 9 frá 1993. Og hvønn týðning hevur ein sovrin hugburður til framtíðarvánirnar hjá føroyskum? Hevur, sum høvundurin vísir á, tá málrøktin verið málinum at skaða? Ílt at siga, tí tað er so ringt at máta sovrit.

Ferdinand de Saussure (1857-1913) skilti ímillum diakroni og synkroni. Tað er, at í málinum er ein søgulig dimensjón og ein samtíðarlig dimensjón. Føroyingar hugsa ikki um, at tað er eitt samband ímillum til dæmis orðini *bera*, *barn* og *burður* og *byrða*, men søguliga eru tey ættað, og ganga aftur til somu rót í indoeuropeiskum: **bher-*. André ger ta villu viðhvørt, at hann brúkar ta søguligu dimensjónina, tá ið hann argumenterar. Eitt dømi er viðgerðin av *kjak*. Væl kann vera, at Svabo hevði merkingina ‘Trætte, Mundhuggeri, Smaaskjænden, Skænden, Ueenighed, Skælds-Ord’, men tað kann ikki brúkast sum próvgrund fyri, sum André ger, at orðið í dag ikki kann brúkast við merkingini ‘diskussjón, debatt’. Víst kann tað tað, tí einki undarligt er í, at orð kunnu fáa flutta merking, og av tí at lutfallið ímillum innihald og útrýkk í tí málsliga tekninum er arbitrert, er einki, sum forðar fyri einari merkingarflying. Tvørturímóti loyvir hon tí.

Her má mann eisini kanna eftir, hvat verður brúkt í nútíðarføroyskum! Verður googlað eftir orðinum *kjak* sæst, at tað júst verður brúkt við merkingini ‘debatt, diskussjón’.

Fleiri fittligar eygleiðingar eru í bókini, t.d. *Botnurin* (bls. 188), har víst verður á munin ímillum animate og inanimate (í- og úrsálan). Summi orð kunnu bara brúkast um fólk, t.e., subjektíð má hava dragið [+ísálan] ella [+animate], sum tað verður kallað í málbókum. Tí ber ikki til, vísir André á, at siga, at *botnurin fekk mein*. Fólk kunnu fáa mein, neyvan ein botnur. Eisini mugu vit ansa okkum eftir teimum ymisku stilløgunum, sum eru í málinum og ikki brúka orðini bara líkasum so hissini, sum tá tað bleiv sagt, at atom-bumbur vórðu *tveittar* yvir Japan, bls. 188 og bls. 189. Ikki er gott at brúka *tveita*, tí tað hevur eina negativa merking, t.e., ‘grýta’. Her hevði *kasta* hóskað seg betur, vísir høvundurin á. Kortini er tað eisini áhugavert at síggja, hvussu André Niclasen ikki bara er eftir málrøktarum, men at hann eisini stundum finst at bløðum og útvarpi. Pettið *Botnurin* vísir júst hetta. Spurningurin er so, um André ikki fer í somu grøv sum teir menn og kvinnur, hann finst at, tí tað er kanska ikki undarligt, at fólk, sum skulu skriva tíðindastubbar og ikki hava stórvegis tíð, kanska heldur ikki holla málsliga bakgrund, fara skeiv. At fólk fara skeiv er

væntanti, sbr. tað uppbytið, sum N. Chomsky ger ímillum málførleika (competance) og performance.

Øll hava ein íbornan málførleika. Børn læra mál uttan nakran trupulleika, og tað er ikki treytað av intellegensi. Børnini læra málið, uttan at nakar tekur sær serliga av at geva teimum nakra frálæru, Chomsky *Aspects of the Theory of Syntax*. Hetta er tann sami spurningurin, sum Eivind Weyhe setur á bakpermuni: Hvat er móðurmálið? Og tað verður so elegant svarað av einum gomlum sumbingi, at tað er málið hjá mommuni. Hetta má øll (føroysk) málgransking og øll, sum arbeiða við málið alla tíðina leggja sær í geyma, t.e., ikki gloyma tað fríska talumálið, sbr. tað áhugaverda brævið, sum Heðin Brú skrivaði Christiani Matras, og sum er prentað aftast í bókini undir *Appendiks*. Heðin Brú eggjar Christiani Matras at koma til Føroyar at ferðast millum bygdir og har hoyra føroyskt. Tað er hetta, sum André iðiliga førir fram í bókini hjá sær, at vit mugu leggja størri dent á talumálið, respektera tað og ikki kroysta eitt kunstugt mál niður yvir fólk, við tí úrslitið, at fólk fara at føla seg sum málloysingar, og her liggur fongurin í bókini. At onkur setir spurningar við tann færa málpolitikkinn alment og førir víðari tað kjak, sum var í Máltingi tey árinu tíðarritið var virkið. Men eisini André hevur stundum ringt við at góðtaka talumálið, sum longu nevnt. Eitt annað dømi er á bls. 159, har hann leggur eftir einum útvarpsfólki, sum hevur brúkt orðið *kostu* fyri *kusu* ella *kjós-aðu*. Eg veit ikki, um tað er danskræðslan, sum liggur aftanfýri, at viðkomandi hevur valt *kostu*. Tað sigur André, sjálvt um eg ivist. Málsliga haldi eg formin vera rættiliga interessantan, tí ein óvirkin bendingarending verður brúkt. Tað er hetta, sum eg meini í fyrstini av ummælinum. Bókin er ikki konsekvent. Høvundurin hartar málrøktina og sigur, at talumálið má fram, men tá ið so onkur fer av málinum, hevur høvundurin hug at harta. Men hví segði útvarpsmaðurin *kostu*? Tað er nógv áhugaverdari at kanna.

Ein stubbi er *Barbararnir*, har høvundurin tekur fram spurningin um danskt í Føroyum. Her kritiserar hann Móðurmáls-lærarafelagið. Eftir teimum sitatum, hann nevnr, ger hann tað av røttum, tí tað, sum er galið við føroyskari málrøkt er fløkjan av tjóðskaparøsing og máli, sum kom í longu tá ið tjóðskapar-rørslan byrjaði. Málrøktin er ein ideologi. Tær eru trúarmynstur og gerðir, sum siga, at sumt er natúrligt, annað ikki. Altso, alt tað, sum vit gera er rætt, alt annað, tað, sum tit gera, er skeivt. Vit kenna hetta frá politikki og trúgv. Út frá blindari ideologi royna / royndu hesi fólk

at fáa danskt burtur, men hví ikki, sum víst verður á, lata næmingin sjálvan velja? (bls. 110). Í sama petti viðger høvundurin stutt fleirmæli, har hann rætt vísir á, at málpsykologar hava víst, at fleirmælingar gerast ekstra kimilig málsliga.

Ein túr í Rúsinu hevur hann eisini verið, og har finst hann at hvussu eitt nú *sjerri* verður stavað. Eg eri als ikki samdur her. Tvørturímóti er tað júst at respekterað føroyskt, at mann fer at stava fremmandu orðini eftir føroyskum reglum. Til dæmis skriva *sjerri* og *viski*, eisini *pubbur*, men ikki *kalvinistur* fyri *calvinistur*, tí her er talan um eitt serligt rák, sum var í Europa. Sama við *marxistur* ikki *marksistur*.

Nortið verður eisini við skriftmálið, at tað má broytast. Jú, hvør so troystar sær at fara undir eitt slíkt arbeiði. J. Jakobsen kom við sínum vælundirbygda uppskoti, ella uppskotum, og bleiv illa viðfarin av serliga tjóðskaparfólki. Eivind Weyhe hevði eitt uppskot í hálvfemsunum, men tað bleiv tagt burtur. Tað er so hent. Bara einki siga, ístaðin fyri at vera so frægir ella fræg, at tora út í eitt orðaskifti um tingini. Kanska nevndin, sum í lötuni situr og arbeiðir við einum áliti um almennan málpolitikk verður opnari og hevur okkurt at siga um skriftmálið.

Niðurstøða

André hevur rætt tá ið hann sigur, at vit mugu góðtaka føroyskt sum tað er. At málrøktin ella hvør tað so er, ikki má sleppa at sensurera og skera fleiri orð burtur úr málinum, tí vit mugu hava allar nuansurnar tøk. Tað er ikki nógv at siga til tað, tí tað passar. Tað kann ikki bera til, soleiðis sum tað hevur verið, og har eru dømir um tað, at onkur rættlesari sleppur / slapp at fara so illa við handritunum, at høvundarnir so at siga ikki kendu tey aftur. Tá hava vit ikki longur málrøkt, men sensur. Vit kunnu ikki hava eitt mál, sum er so monotont, at alt verður eftir høvðinum hjá teimum fåu. Jú, her hevur André Niclasen rætt, men tað er ikki altíð, at argumentatiónin er vatntøtt, m.a. tí hann ikki skilir ímillum diakroni og synkroni og onkuntíð generaliserar hanmn, sum var málið ein fullkomin, logisk skipan. Bókin er yvirhøvir eitt gott ikast til kjakið um føroyskt og hvønn veg vit skulu fara.